

Husy velké na průtahu jižní Moravou

RNDr. Karel Hudec, CSc.

Husa velká — *Anser anser* žije v povědomí znalců a milovníků naší přírody jako typický pták jižní Moravy, zejména rybníků u Lednice. Tato rybníční soustava byla také až do II. světové války jediným známým hnízdištěm hus v celé jihomoravské oblasti, nehledě na malé izolované hnízdiště na Milotickém rybníku u Kyjova. Po roce 1945 byla na jižní Moravě postupně zjišťována další hnízdiště, zejména v oblasti dolního toku Dyje, husy pak osídlovaly i nově zakládáné rybníky a počty hnízdících párů na jižní Moravě se trvale zvedaly: z předválečných 10–25 párů na dnešních 100–200 párů.

Podobný vzestup počtu hnízdících párů vyvolá automaticky i otázku, zda se v této době změnil i obraz průtahu hus velkých na jižní Moravě. I když u nás nejsou běžná dlouhodobá pravidelná sčítání protahujících ptáků, naštěstí u husy velké na Lednicku jsou poměry poněkud jiné. Existují totiž publikovaná pozorování z několika období, která dovolují určité srovnání, i když jsou zpracována různě. Z let 1919 — 1922 jsou to záznamy J. Karáska, z roku 1937 J. Glíže, z období let 1945 — 1950 Z. Kuxe a 1953 — 1957 E. Hachlera. Čísla ptáků zjišťovaných v těchto letech byla dosti obdobná, během podzimního tahu zaznamenávala zpravidla několik set a nejvyšší počet pozoroval Karásek 15. 9. 1919, totiž 2000 hus velkých na rybníku Nesyt. V letech 1960 — 1962 konali pracovníci Ústavu pro výzkum obratlovců ČSAV v Brně synchronní sčítání hus na celé jižní Moravě. Již tehdy byly zjišťovány počty vyšší než dosud známé, a to i v době, která neodpovídala období vrcholu průtahu jižní Moravou. Po roce 1965 byla znovu konána podrobnější pozorování a sčítání hus velkých v celé jihomoravské oblasti ve spolupráci s dr. Z. Kuxem. Zpracování výsledků a srovnání se všemi staršími dostupnými daty ukázalo některé zajímavé skutečnosti.

Jarní průtah hus velkých jižní Moravou se příliš nezměnil. Největší pozorovaná hejna nepřesahují 200 — 300 ptáků a lze soudit, že většina na jaře zjišťovaných ptáků jsou místní hnízdivci nebo ptáci jednorodní, kteří ještě toho roku nehnízdí a drží se v okolí místa narození. Jejich nejčastějším stanovištěm jsou pole v okolí největšího rybníka lednické rezervace Nesytu, dále pak některá místa na loukách inundační oblasti Podyjí, zejména u Milovic.

Po vyhnízdění, tj. od května do konce června, se vyvedené rodiny a pelichající dospělí ptáci zdržují většinou na hníz-

ních rybníčních nebo v jejich vhodném okolí. Tak na Lednicku je za normálních podmínek největším shromaždištěm rybník Nesyt, kde se patrně také soustřeďují nehnízdící ptáci jihomoravské populace. Husy z hnízdišť v Podyjí zůstávají někdy na podmáčených loukách, anebo se přesunou na rybníky.

Teprve od července nastává zřetelné shromažďování hus velkých, přecházející do podzimního průtahu. Hachler v práci z roku 1958 sumoval tehdejší znalosti o průtahu hus velkých na Lednicku takto: V červenci se shromažďují ptáci jihomoravské populace v počtu do desítek až několika set ptáků. V srpnu se počty příletem cizích hus zvyšují, průtah vrcholí kolem poloviny září, během října počty klesají na desítky a během listopadu husy z Lednicka mizejí. Největším počtem pozorovaných ptáků zůstaly Karáskovy 2000.

Průběh průtahu na jižní Moravě v posledních pěti letech je znázorněn na grafu. Prvním nápadným jevem je rozdělení průtahu do tří oblastí: rybníčních oblastí Pohořelicka a Lednicka a inundační oblasti dolního Podyjí. Důvody pro to jsou sice zčásti metodické, přesun průtahu hus i mimo Lednicko je však zcela nepochybný. Souvisí jednak se založením Pohořelických rybníků v letech 1948 až 1950, jednak pak i s postupným zamokřováním nivy dolního Podyjí, kde se vytvářely trvalé vodní plochy (Panské jezero, Milovické louky) a na jejímž okraji byly rovněž založeny nové rybníky (Šakvice, Strachotín). Z grafu jsou však patrné i rozdíly v časovém průběhu průtahu v jednotlivých oblastech. V Podyjí, zejména v okolí Panského jezera (zhruba mezi Strachotínem, Šakvicemi, Milovicemi a Pavlovem) se husy soustřeďují v červenci, v období přede zněmí. V srpnu vrcholí výskyt na rybnících u Pohořelic, od září pak na Lednicku. Jde přitom patrně do velké míry o přesuny

týchž ptáků, doplňovaných ptáky postupně protahujícími. Důvody těchto přesunů je možno spatřovat ve vyhledávání blízkosti zdrojů potravy (ať už jsou to pole v blízkosti rybníků, anebo bahnitá dna rybníků právě vypouštěných) a v různém stupni rušení na jednotlivých místech (hlavně odstřelem).

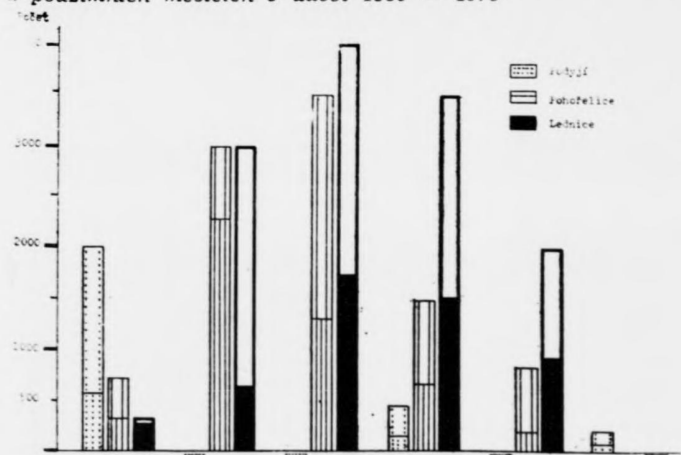
Snad nejnápadnější jsou vysoká čísla pozorovaných hus. Podle počtu v grafu 1 je možno počítat na jižní Moravě v období od srpna do října s výskytem průměrně 3000 hus, přičemž nejvyšší počet byl 4000 ptáků současně. Počty ve velkých hejnech lze ovšem zjistit jen přibližně, přesto však lze zvýšení stavů protahujících hus na jižní Moravě odhadnout velmi střízlivě na trojnásobek až pětinašobek dřívějšího počtu. Ukazuje to názorně graf 2. I když se zvyšování počtů zřejmě dálo postupně, rozhodujícím mezníkem byla léta kolem roku 1960, kdy se husy začaly ve velkém počtu objevovat zejména na Pohořelicku.

Přítom setrvání velkých počtů hus na jižní Moravě se postupně prodlužovalo na jedné straně od srpna, na druhé straně až do listopadu, kdy lze pozorovat hejna přesahující počtem dřívější maxima. Za příznivých podmínek je možno pozorovat husy i v prosinci a zřejmě se budou pokoušet o přezimování, jak se v posledních letech děje u Neziderského jezera.

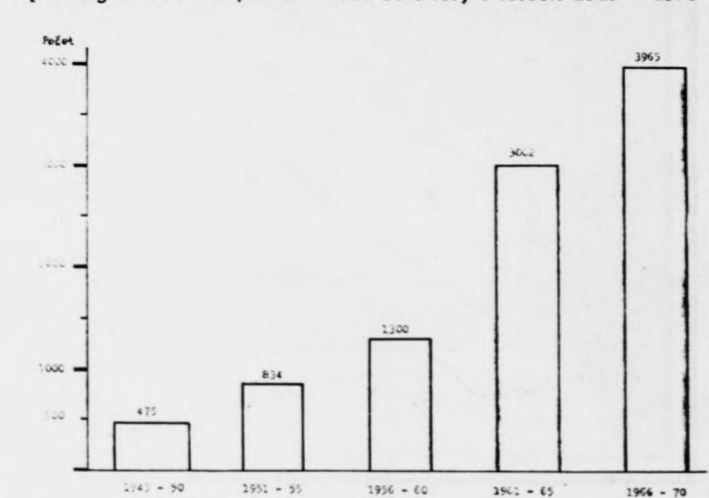
Důvody pro všechny tyto změny nejsou jasné. Jsou však jisté v souvislosti se zvýšením počtem hus hnízdících na jižní Moravě a místy v severní Evropě (např. v rezervaci Matsalu v Estonské SSR). Není však také vyloučena změna tabové cesty populací z východní Evropy, jak je podobně známa např. u husy běločelé — *Anser albifrons*.

V souvislosti se zvýšením počtu hus velkých na jižní Moravě se objevují požadavky myslivců na povolení odstřelu před dnes platným datem 1. 10. Při do-

Obr. 1. Průměrné počty a absolutní početní maxima hus velkých v jednotlivých oblastech jižní Moravy v pozdně letních a podzimních měsících v období 1966 — 1970

Obr. 2. Průměrná maxima počtu hus velkých na jižní Moravě v pětiletých údobích (1945 — 1950 šest let) v letech 1945 — 1970

Husy velké

držování platných zákonných opatření při lovu nelze proti dřívějšímu zahájení lovu nic namítat a v roce 1970 byl odstřel pro okres Břeclav výjimečně povoleno již od září. V této souvislosti se však vynořuje otázka původu protahujících hus, místních přesunů, délky setrvávání jednotlivých hejn na místě ap. Tyto otázky lze řešit pouze individuálním značením ptáků. Kroužkování hus na jižní Moravě se provádí již přes 10 let, a to způsobem, jak ho nedávno popsal v tomto časopise J. Formánek. Kroužkování jsou pelichající dospělí ptáci a mláďata hlavně v rákosinách rybníka Nesytu. Dosavadní výsledky zařazené do kontextu výsledků evropských již dosti napovídají (graf 3). V západní Evropě existují dvě tahové oblasti hus velkých. První z nich je oblast islandsko-britská: husy hnízdící na Islandu zimují převážně ve Skotsku, mnohem méně v Irsku a jen ojediněle ptáci zabloudí až na západoevropské pobřeží. Druhá oblast zahrnuje atlantskou tahovou cestu, vedoucí kolem atlantského pobřeží na hlavní zimoviště v deltě Guadalquiviru. Po ní táhnou husy z Norska, Dánska, většina hus švédských a

jihoevropských, dále zde byli zjištěni ptáci z Finska a NDR (Meklenbursko, Sasko). Další tahovou cestou napříč Evropou je zřejmě cesta střeoevropská. Ta vede přes jižní Moravu na Neziiderské jezero, odtud kolem Alp do severní Jugoslávie. Další pokračování není ještě přesně vyjasněno, většina hus odtud letí patrně přes Itálii do severní Afriky na zimoviště v severním Tunisu a severovýchodním Alžír, část hus však pokračuje ze severní Jugoslávie podél pobřeží Jaderského zálivu na jižní Balkán. Kromě našich a rakouských ptáků používají této cesty i husy z oblasti kolem Baltského moře: z části Švédska, hlavně z ostrova Gotlandu, zřejmě i z Finska, Estonské SSR a Polska, odkud je však dosud málo výsledků. V oblasti této cesty byly zastíženy i husy kroužkované v Dánsku a také několik ptáků z jižních Čech, byli to však ptáci kroužkovaní jako staří nebo zastížení až po více letech, takže není vyloučeno přesídlení nebo návrat z místa, kam ptáci zaletěli za pelicháním. Několik ptáků bylo na této cestě zastíženo také na podzim v roce kroužkování v severním směru. Na jižní Mo-

ravě bylo tak zjištěno již několik ptáků původem z Neziiderského jezera. Kromě cizích ptáků byli samozřejmě na jižní Moravě po celý podzim zastížení ptáci místní populace.

Na bahnitých dnech vypouštěných rybníků nebo na polích s nízkým porostem lze husy snadno pozorovat, a pokud máme dobrou optiku, je možno poměrně často mezi nimi vidět ptáky s kroužkem na noze. To nás přivedlo k pokusu zorganizovat na více místech střeoevropské cesty barevné kroužkování všech chycených hus. Ptákům jsou dávány na jednu nohu normální kroužky, na druhou pak tři kroužky barevné, v barvách žluté a „státní“ (švédské husy modrá barva, polské zelená, československé červená, rakouské bílá). Sestava kroužků umožní po 6 let určit místo a rok okroužkování i stáří ptáka při kroužkování. Pro snadnější zjišťování kroužkovaného ptáka v terénu používáme i krčních prstenců z PVC ve „státní“ barvě. Přes potíže s kvalitou kroužků a prstenců přinesl již první rok početné výsledky, rozmnožující neobyčejnou měrou počet běžných zpětných hlášení ze střejených ptáků. Tak polské husy byly pozorovány na místě až do listopadu, podobně ve více případech husy jihomoravské, dále pak byla na jižní Moravě na podzim pozorována husa z Neziiderského jezera, na jaře pak jedno loňské mládě z Polska a jedna husa švédská. Je tedy předpoklad, že by mnoho otázek ze života husy velké mohlo být rychleji objasněno.

Obr. 3. Tahy husy velké v Evropě podle dosavadních kroužkovacích výsledků. A — oblast islandsko-britská; B — oblast atlantské tahové cesty; C — oblast zastížení uměle odchovaných ptáků ze Zavidovského rajónu Kalininské oblasti, SSSR; D — oblast zastížení ptáků kroužkovaných v deltě Volhy. Kroužkovací výsledky značené pouze v oblasti střeoevropské tahové cesty: plná čára — zastížení v roce okroužkování; přerušovaná čára — zastížení v dalších letech; tečkovaná čára — ptáci uměle odchovaní; síla čar znázorňuje počet obdobných hlášení

